

і через сто років. При виданні «Люции Чорного моря» 1937 р. є посилання на те, що для окремих закордонних ділянок Чорноморського узбережжя карти братів Манганарі були єдиними відомими та достовірними на той час [15]. Сьогодні про родину Манганарі нагадує лише названий на їх честь мис у Камишовій бухті м. Севастополя.

Список використаних джерел

1. *Гриневецкий С. Р.* Черноморская энциклопедия / С. Р. Гриневецкий, И. С. Зонн, С. С. Жильцов. – М. : Междунар. отношения, 2006. – С. 350–351.
2. Манганари // Энциклопедический словарь. – СПб. : изд.: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1896. – Т. 18а. Малолетство – Мейшагола. – С. 526.
3. Николаевцы // Энциклоп. словарь (200 персоналий, 1500 портретов и иллюстраций). – Вып. 7. – Николаев : Возможности Киммерии, 1999. – С. 216–217.
4. Каталог атласов, карт, планов, видов, альбомов, руководств для плавания и проч. / Гл. Гидрограф. Упр. Мор. М-ва. – Испр. по 1-ое Марта 1902 г. – СПб., 1902. – 140 с.
5. *Пряхин Ю. Д.* Греки в истории России XVIII–XIX веков: Исторические очерки / Ю. Д. Пряхин. – СПб. : Алетейя, 2008. – (Сер. «Новогреческие исследования»). – С. 241 – 255.
6. *Пряхин Ю. Д.* Братья Манганари в истории России / Ю. Д. Пряхин // Из глубины времен. – 2000. – № 12. – С. 124–137.
7. *Макареев М. В.* Черноморский морской флот в биографиях командующих. 1783–2004 / М. В. Макареев, Г. Н. Рыжонков. – Севастополь. : Мир, 2004. – Т. 1. : 1783–1917. – С. 104–107.
8. Общий морской список. Ч. VII. Царствование Алекс. I. Д – О. – СПб., 1893. – С. 472–477.
9. Общий морской список. Ч. X. Царствование Николая I. – СПб., 1898. – С. 630–632.
10. *Адмирал М. П.* Манганари : [некролог] // Кронштадтский вестник. – 1887. – 11 (24) февраля.
11. Греки на українських теренах. Нариси з етнічної історії. Документи, матеріали, карти. – К. : Либідь, 2000. – С. 149.
12. *Шовкопляс Т. І.* Брати Манганарі та їх гідрографо-картографічні дослідження (за матеріалами картографічного фонду НБУВ) / Т. І. Шовкопляс, А. Л. Герус // Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. пр. / відп. за вип. А. А. Москалюк. – К. : ДНВП «Картографія», 2008. – Вып. 3. – С. 251–256.
13. Записки Одесского общества истории и древностей. Т. 2, отд. 2, 1850. – С. 722–725.
14. Записки Одесского общества истории и древностей. Т. 3, 1853. – С. 144–150.
15. *Крючков Ю.* Исследователи Чорного моря // Южная правда. – 1986. – 15 нояб.

УДК 002.2[001.814 - 929] Морачевський П. С.

Тетяна Котенко,

аспірантка НБУВ

РОЛЬ І. Г. КУЛЖИНСЬКОГО У СТАНОВЛЕННІ П. С. МОРАЧЕВСЬКОГО ЯК ПЕДАГОГА Й ПИСЬМЕННИКА

Уперше розглядається становлення П. С. Морачевського як педагога й письменника у зв'язку з особистістю І. Г. Кулжинського (20-ті – поч. 30-х років XIX ст.). Простежується роль Кулжинського в процесі розвитку молодого Морачевського.

Ключові слова: П. С. Морачевський, І. Г. Кулжинський, українська культура, педагогічна та літературна діяльність, вірш, поема.

Розвиток педагогічної діяльності й літературної творчості молодого П. С. Морачевського (1806–1879) [12; 14; 19], майбутнього українського просвітителя середини XIX ст.¹, безпосередньо пов'язаний з ім'ям І. Г. Кулжинського (1803–1884) [3, с. 99] – відомого в XIX ст. українського й російського письменника, літературознавця, етнографа, фольклориста, автора праць історичних, релігійно-богословських та педагогічних (підручники для гімназистів – з російської та латинської мов, з історії).

Далі простежимо роль І. Г. Кулжинського в становленні П. С. Морачевського як педагога та письменника в 20-х – на початку 30-х років XIX ст. При цьому необхідно відзначити, що в цей період Кулжинський і сам ще розвивався як педагог, письменник і вчений, і був лише на три роки старший за Морачевського. Проте, вже в середині 20-х років XIX ст. І. Г. Кулжинський був досить знаним літератором, хоча тільки в 1823 р. закінчив Чернігівську духовну семінарію й одержав посаду вчителя катехізису, грецької мови, російської й слов'янської граматики в Чернігівському духовному училищі. Саме Кулжинському належала перша критична розвідка про українську літературу – «Некоторые замечания касательно истории и характера малорусской поэзии» (1825) [5], в якій ним високо було оцінено творчість тогочасних українських письменників,

¹ П. С. Морачевський перший здійснив переклади книг Нового Завіту та Псалтиря тогочасною українською літературною мовою, прагнучи дати українському народові Слово Боже рідною мовою.

зокрема І. Котляревського, здійснено (в дусі романтичного світобачення) спробу аналізу українських народних пісень, відзначено високі естетичні достоїнства української мови та її самобутність, засвідчено риси історичного підходу до розуміння українського національного характеру й народної поезії, що було пізніше розвинуто І. Срезневським, М. Костомаровим, П. Кулішем та ін. У 20-х – поч. 30-х рр. Кулжинським було також написано вірш «Казацкая песня» (1826), етнографічний збірник, присвячений побуту, звичаям, обрядам, повір'ям українського народу «Малороссийская деревня» (1827), роман «Федюша Мотовильський» (1833) та інші твори й статті, зокрема, «Речь о различии между классической и романтической поэзией» (1830).

Постать І. Г. Кулжинського була непересічною, багатогранною, але й неоднозначною. У 20–40-х рр. XIX ст. він стояв на прогресивних засадах тогочасної української культури (пізніше, на жаль, відійшов); його погляди свого часу були передовими й новаторськими, їх поділяли сучасники, а праці знали й наслідували. Його тогочасна громадська, літературна й наукова діяльність мала позитивний вплив на молодь, наприклад, на М. Гоголя, який був його учнем у Ніжинській гімназії вищих наук кн. Безбородька (серед його учнів були й інші майбутні відомі письменники, зокрема Н. Кукольник, Є. Гребінка). Так, сучасні гоголезнавці (Ю. Барабаш, В. Денисов, О. Супронюк, Ю. Луцький, В. Мацапура), ніжинські науковці (Г. Самойленко, Н. Жаркевич, Ю. Якубіна) простежують вплив етнографічних, літературознавчих та історичних праць І. Г. Кулжинського на «Вечера на хуторе близ Диканьки», статті «О малороссийских песнях», «Взгляд на составление истории Малороссии» М. Гоголя ².

І. Г. Кулжинський опікувався П. С. Морачевським на правах родича ³, і між ними були дружні й теплі стосунки [11, с. 2]. Він допомагав Морачевському в здобутті педагогічної освіти та в подальшій педагогічній діяльності. Також І. Г. Кулжинський сприяв розвитку П. С. Морачевського як майбутнього поета й письменника, заохочував, підтримував і допомагав у виданні його творів.

У 1825 р. П. С. Морачевський, після закінчення Чернігівської гімназії, вступив до фізико-математичного відділення Імператорського Харківського університету, одного з найстаріших університетів Східної Європи

² Хоча, у студентські роки, молодий Гоголь нищівно критикував працю свого вчителя «Малороссийская деревня», з яким у нього були неприязні стосунки.

³ Вірогідно, двоюрідного брата. Так, у листі 1831 р. Морачевський звертається до Кулжинського як до брата, а прощаючись, передає вітання дядькові з тіткою.

(заснований у листопаді 1804 р.). У 20-х років XIX ст. м. Харків стає центром української культури й науки. У Харківському університеті працюють провідні діячі культури й молоді талановиті вчені (з 1825 р. професором був діяч української літератури П. П. Гулак-Артемівський).

Літературна діяльність П. С. Морачевського розпочалася саме під час навчання в університеті, хоча складати вірші він почав ще в юнацькі роки, в гімназії. У 1825 р. він, за сприянням І. Г. Кулжицького, публікує вперше вірш російською мовою «Вечер (Элегия)» в «Украинском журнале» [9], в якому друкувався й Кулжинський.

У студентські роки, й після навчання, Морачевський брав участь в культурному житті Харкова.

Наприкінці 20-х – на початку 30-х років у Харківському університеті виникає гурток любителів народної словесності Ізмаїла Срезневського. До цього, так званого першого покоління харківських романтиків, крім І. Срезневського, належали І. Розковшенко, Ф. Євеський, О. Євеський, О. Шпигоцький. Своєю діяльністю, до якої входило і записування та вивчення народної поезії, видання «Украинского альманаха» (1831), переклади творів слов'янської поезії та особливо випуск шести томів «Запорожской старины» (1833–1838, у 6 кн.), гурток відіграв велику роль у популяризації романтичного світобачення, нового літературного стилю і жанрів. У своїй діяльності члени гуртка орієнтувалися на романтичну поезію В. Жуковського, О. Пушкіна, А. Міцкевича та ін. Вони багато зробили для відкриття художнього світу народної поезії, для того щоб довести, що українська мова придатна для відтворення серйозного змісту й найпотаємніших порухів душі. Розглядаючи народну поезію як «богатейший рудник для будущих поэтов Украины» (І. Срезневський), вони поклали її в основу своєї літературної теорії, що дало поштовх для творення фольклорних стилізацій в «Запорожской старине».

У дусі першого покоління харківських романтиків писав у той час і П. С. Морачевський. На думку В. П. Науменка: «Роки юності, проведені в Харкові наприкінці 20-х років, безсумнівно, мали величезний вплив на вироблення у П. С. Морачевського як стилю, так і прийомів поетичної творчості. Ми не маємо абсолютно точних вказівок на те, коли він почав свої вправи у віршуванні, але не можна сумніватися в тому, що перший досвід його поетичних настроїв почався ще зі студентської лави. Допоміг цьому і той загальний настрій, який панував у ті роки в Харкові, в цих українських Афінах, як тоді іменували це місто сучасники за ту просвітницьку роль, яка випала на його долю на початку нинішнього століття: тут був ряд осіб, які успішно працювали на літературній ниві

(Квітка, Гулак-Артемівський, Срезневський (І. І. – Т. К.)); тут були й такі видання, як «Український вісник», «Український журнал», а потім – ряд альманахів» [12, с. 176–177].

П. С. Морачевський пише російською мовою спочатку вірші, згодом – віршовані комедійні п'єси. І. Г. Кулжинський увів Морачевського в коло української творчої інтелігенції, сприяв у публікуванні І. І. Срезневським його віршів в «Украинском альманахе» (1831) [10].

Після закінчення Харківського університету в 1828 р. зі ступенем дійсного студента, П. С. Морачевський на деякий час залишився жити в Харкові. Він ще більше зблизився з І. Г. Кулжинським, який у 1829–1832 рр. працював у Харкові старшим учителем латинської мови в гімназії й в інших навчальних закладах, та читав лекції з російської словесності в Харківському університеті [1, с. 271–272]⁴, а до цього працював (з 1825 р.) у Ніжинській гімназії вищих наук кн. Безбородька.

4 вересня 1829 р. П. С. Морачевський отримав направлення до Сумського повітового училища на посаду викладача математики, в якому працював до осені 1832 р. Літом 1831 р. Морачевський перебував удома у відпустці в родовому маєтку в с. Шостовиці на Чернігівщині, де написав першу свою комедію у віршах на три дії «Сумская причудница» [11, с. 2–3], проте, повний текст поеми автором не був опублікований.

У серпні 1831 р. до П. С. Морачевського в м. Суми приїздив І. В. Росковшенко, який разом з І. І. Срезневським видавав «Украинский альманах». Росковшенко просив Морачевського прикрасити своїм ім'ям альманах і на наступний рік, – подати твори до другої книги Украинского альманаха, оскільки його вірші, надруковані в першій книзі, мали схвальні відгуки. На той період ім'я Морачевського вже було відомим, його вірші переписувалися й користувалися популярністю. Після цієї розмови Морачевський надіслав листа І. Г. Кулжинському 27 серпня 1831 р. і разом із ним вірші «Ночь», «Элегия», «Акростихъ», «Мечты», «Стансы» та одну сцену з 2-ї дії комедії «Сумская причудница», з проханням прочитати та передати їх І. І. Срезневському і, якщо він знайде їх вартими – опублікувати в альманасі. Але продовження альманаху не відбулося, і ці твори

⁴ Ці відомості подано в його автобіографії [1]. У довіднику «Историко-филологический факультет Харьковского университета ... 1805–1905» (Х., 1908) ім'я Кулжинського відсутнє, проте вказано в покажчику «История Харьковского университета: Сист. библиогр. указ. 1805–1917 гг.» (Ч. 1, вып. 1 / сост.: М. Г. Швалб, М. М. Красиков, С. Б. Глибицкая; библиогр. ред.: Ю. Ю. Полякова. – 2-е изд., испр. и доп. – Х., 2004. – С. 151 (1249).

Морачевський більше не подавав до публікації. Вони були вперше надруковані, разом із листом до Кулжинського, лише в 1899 р., через двадцять років після смерті Морачевського [11, с. 2–3]. На сьогодні цей лист є єдиним відомим, надісланим Морачевським із м. Суми до І. Г. Кулжинського, який містить цінні та цікаві дані, а також свідчить якими теплими й дружніми були між ними стосунки. У цьому листі Морачевський також висловлює Кулжинському й своє захоплення його літературними успіхами: «Милостивый государь, любезный брат Иван Григорьевич!... Поздравляю вас со счастливыми плодами неусыпных трудов ваших, которые коснулись даже величественного чела знаменитого Гетмана предков наших, страшусь выговорить: изменника!⁵... – Завидую вам во всех отношениях!».

У Сумах П. С. Морачевський здобув популярності як поет, переважно серед молоді. Прихильниці (сумські панянки) називали його «сумською зіркою».

У 1832 р. П. С. Морачевський, за порадою І. Г. Кулжинського, склав екзамен у іспитовому комітеті Харківського університету для одержання звання вчителя гімназії російської словесності, і здобув другу педагогічну спеціальність. Що було також необхідним і для його подальшої педагогічної, творчої й наукової діяльності.

У жовтні 1832 р. Морачевський отримує призначення до новоствореної в Луцьку російської гімназії на посаду молодшого вчителя російської мови та географії, вірогідно, також за сприянням І. Г. Кулжинського, який був призначений виконувачем обов'язків директора Луцької гімназії, і на якого було покладено завдання підготувати навчальний процес і відкрити гімназію 6 грудня 1832 р. До Луцьку вони приїхали разом. П. С. Морачевський приймав активну участь у підготовці й відкритті гімназії, безпосередньо на нього покладалася Кулжинський як директор. Історію й причини відкриття в Луцьку російської гімназії подав І. Г. Кулжинський у книзі «Воспоминания о Волыни» [8].

Відкриття у Луцьку російської гімназії було пов'язано з початком боротьби російського уряду з польськими й католицькими впливами. Після придушення польського повстання у 1830–1831 рр. віленський університет і кременецький ліцей припинили своє існування (на їх базі виник, і

⁵ Вірогідно, мова йде про повість «Козацькі шапки» (1829 р.), в якій за героїчну боротьбу зі шведами Петро І нагородив ніжинців грамотою і «пожалував» козакам право носити чоловічі козацькі шапки. А знаменитий Гетьман – це Іван Мазепа [6, с. 81].

початково існував Київський університет). Замість навчальних закладів з польською мовою та польських шкіл на Правобережній Україні відкривалися російські. На Волині було відкрито дві російські гімназії, – одна в Житомирі, інша в Луцьку.

Так, 6 серпня 1832 р. І. Г. Кулжинський отримав попереднє призначення на посаду директора у майбутній гімназії у м. Луцьку, а офіційно був призначений 7 жовтня. Гімназія мала функціонувати в приміщенні колишнього повітового училища. Усі навчальні предмети повинні були викладатися російською мовою. Йому було надано право вибрати кандидатуру на посаду інспектора гімназії, а вчителі призначалися попечителем Харківського учбового округу, частково з інших російських гімназій, частково з польських учителів закритого на той час кременецького ліцею.

За спогадами І. М. Сбитнева, попечителем Харківського учбового округу г. Філатєвим було видано розпорядження раді Харківського університету вибрати з округу кращих викладачів, і відправити їх на службу в учбові заклади в Подільській та Волинській губерніях, які мають бути відкриті. При цьому було зазначено, що «этот выбор сперва проверит лично сам попечитель, а потом от тех чиновников, на которых падет жребий, никакие отговорки, никакие причины не будут приняты в уважение, исключительно только тяжких неизлечимых болезней. Им выдадут сверх прогонов, денежные пособия на путевые издержки; увеличат оклад жалованья, несравненно больший против настоящего, дадут впоследствии и другие награды, и вообще там служба гораздо виднее, чем здесь. Для этой-то цели и список избранных наставников препроводится на высочайшее усмотрение государя императора...» [15, с. 295]. Найкращих викладачів вибирали за співбесідою. Про призначення до Луцької гімназії автор записок пише, що Кулжинський призначений директором, Рудановський інспектором гімназії, учителями – Морачевський і Калиновський [15, с. 299]. Вибиралися викладачі благонадійні й лояльні до політики Російської імперії.

Для керування учбовим процесом у Луцькій гімназії директором І. Г. Кулжинським була створена педагогічна рада, до складу якої входив і П. С. Морачевський. Педагогічна рада гімназії вирішувала важливі питання, зокрема, 23 березня 1834 р., щодо запровадження у гімназії викладання польської мови, оскільки в ті часи на Волині серед панства й міщанства було модним говорити польською мовою, і це вважалося ознакою освіченості. Судочинство й діловодство також проводилося цією мовою, хоча все більше в ділове та побутове життя входила російська мова.

Більшість членів ради вважала за необхідне уведення до учбового процесу годин для вивчення польської мови, незважаючи на те, що директор гімназії був категорично проти. Протоієрей Лотоцький та П. С. Морачевський пізніше письмово подали свою особисту думку щодо цього питання, підтримавши І. Г. Кулжинського, який проводив політику Російської імперії, й сприяв запровадженню на цій території російської мови. Так, Морачевський у рапорті, поданому на ім'я директора Луцької гімназії від 24-го березня 1834 р., зокрема, наголошував, що «Польский язык нужен в литературном отношении ... , но в отношении политическом, при настоящих обстоятельствах и направлении умов здешнего края, он не только не нужен в Луцкой гимназии, а еще вреден и противен благонамеренной цели Правительства; и не только не усилит русской литературы, а будет для нее – гробом. Правительство желает, чтобы образование юношества производилось в духе народности и православия, желает русский язык сделать народным в здешнем крае. Если бы польский язык для здешних жителей был тоже самое, что язык немецкий, французский, английский и другие, тогда бы он не мешал сему благу намерению Правительства, и преподавание его в Луцкой гимназии могло бы принести пользу для обучающихся в оной. Но Польский язык для жителей сего края есть язык природный, отечественный, позволяющий им думать, что они живут не в России а в Царстве Польском, язык на котором написано чрезвычайно много слишком свободных ... Это ли дух народности и Православия? В Луцкой гимназии не преподается теперь язык польский, – и потому все обратились к языку русскому, с которым вместе учащиеся неприметно впитывают в себя русские нравы, русские обычаи, русский характер, даже любовь и почтение к России и ко всему русскому; – от того то и успехи в русском языке... Будучи учителем русского языка, мне приятно похвалиться успехами учеников моих...» [17, с. 70–71]. За викладання російської мови П. С. Морачевський неодноразово отримував подяки від директора гімназії у присутності всіх членів гімназій і попечителя Київського учбового округу, а також був відзначений, разом з іншими вчителями, які успішно виконують свої обов'язки, у звіті за перший рік роботи гімназії (1. 11. 1832–1. 11. 1833) [18].

Найбільш відомим твором П. С. Морачевського, написаним у луцький період, є віршована п'єса «Чудаки. Несколько комических сцен» (1833), присвячена й подарована 1 січня 1834 р. «Его Высокоблагородию господину директору Луцкой гимназии Ивану Григорьевичу Кулжинскому на новый 1834-й год в знак самой искренней признательности и глубочайшего почтения». За життя автора п'єса не була надрукована, у

наш час вона видана Г. В. Самойленком [14, с. 40–69]. Зміст п'єси зводиться до того, що центральний герой поет Стіхотворський, проживаючи в одному будинку із сім'єю Болтницьких, захопився їхньою дочкою й збирається йти до них на званні вечір. Він намагається написати вірш, але в нього нічого доброго не виходить. Весь сюжет пов'язаний із порожньою балаканиною Зв'яковича, Хрієновського та деяких інших персонажів. Певною мірою, як зазначив Г. В. Самойленко, окремі герої, сцени співвідносяться з персонажами комедії О. Грибоедова «Горе от ума». Відчувається, що в автора був зразок, на який він міг опиратися. Хоч, звичайно, ці п'єси порівнювати важко, бо твір П. С. Морачевського далекий від тих соціальних проблем, які порушив Грибоедов [13, с. 6].

П'єси «Чудаки» та «Сумская причудница», а також вірші, які належать до раннього періоду творчості П. С. Морачевського, говорять про те, що йшов пошук нових прийомів, але в романтичних традиціях того часу [13, с. 7]. В. П. Науменко ж уважав, що Морачевський у той період тільки «упражнявся в писательстве, не внося в него никакого идейного содержания» [12, с. 180], а М. Ф. Комаров наголошував, що «треба признати, що в своїх творах, писаних по російські, Морачевський був цілком під впливом російського письменства і не виявив себе нічим оригінальним. Та Морачевський мало й дбав про своє писательство: окрім декількох віршів нічого з його молодечих творів не надруковано і ми не бачимо, щоб він клопотався про надрукування своїх творів...» [4, с. 7–8],

У кінці 1834 р. гімназію з Луцька було переведено до м. Клевань, а через п'ять років до м. Рівного (тому вона стала називатися Клеванською, а згодом – Рівненською), нею продовжував керувати І. Г. Кулжинський (у 1837 р. ним було видано збірку своїх Промов, проголошених за час роботи в гімназії [7]). П. С. Морачевський не переїздить разом з гімназією до Клеваня, і 16 лютого 1835 р. переводиться, за рекомендацією І. Г. Кулжинського (оскільки він добре проявив себе при вчителюванні в Луцькій гімназії), до Кам'янець-Подільської гімназії, на посаду старшого вчителя російської словесності.

Із закінченням луцького періоду в житті й творчості П. С. Морачевського, розійшлися їхні з І. Г. Кулжинським не тільки життєві, а й творчі шляхи. З кінця 50-х років XIX ст. І. Г. Кулжинський поступово зайняв реакційну позицію – виступав проти розвитку української мови й літератури, критикував перші українські підручники, «Граматку» П. Куліша, перший український журнал «Основа», твори Т. Шевченка й Марка Вовчка [2; 16]. Це призвело до ідеологічних розходжень між Кулжинським і Морачевським, який ще в 40-х років XIX ст. став на шлях

українського просвітництва. П. С. Морачевський починає писати твори українською мовою, найвагомим з яких є патріотична ліро-епічна поема «Чумаки, або Україна з 1768 р... 1848», пройнята пафосом національно-визвольної боротьби (період Коліївщини), укладає «Словарь малороссийского языка по полтавскому наречию» (до 1853), підручники «История русской словесности, в трех томах» (1841–1842 pp.) та «Священна історія, для шкіл та народного читання» (1862), займається перекладом українською мовою книг Святого Письма (1860–1865). Проте, безперечно, значимим є вплив І. Г. Кулжинського, коли він ще мав патріотичні погляди, на становлення особистості молодого Морачевського, який із повагою й авторитетом ставився до нього, як до наставника на педагогічній та літературній ниві.

Список використаних джерел

1. Гимназия высших наук и Лицей Князя Безбородко. – Изд. 2-е, исправленное и дополненное. – СПб. : Типография В. Безобразова и комп., 1881. – 474 с., СХСП.
2. Данилов В. К характеристике И. Г. Кулжинского и его литературной деятельности // Украина. – 1907. – № 10. – С. 20–43.
3. Жаркевич Н. М., Лисенко І. М. Кульжинський Іван Григорович // Українська літературна енциклопедія. – К., 1995. – Т. 3. – С. 99.
4. Комаров М. П. Морачевський та його переклад Св. Євангелія на українську мову (з портретом П. Морачевського). – Одеса, 1913. – 35 с.
5. Кулжинский И. Г. Некоторые замечания касательно истории и характера малорусской поэзии // Украинский журнал. – 1825. – № 1. – С. 43–54; № 2. – С. 89–100; № 3. – С. 178–187.
6. Кулжинский И. Г. Козацькі шапки (Повість) // Дамский журнал. – 1829. – № 32. (ч. 27, авг.). – С. 81.
7. [Кулжинский И. Г.]. Речи, произнесенные в разные времена директором Клеванской гимназии Иваном Кулжинским. – М., 1837. – 63 с.
8. Кулжинский И. Воспоминания о Волыни. – Б. м. и г. изд. [1865 р.]. – 26 с.
9. Морачевский Ф. «Вечер (Элегия)» // «Украинском журнале». – Х., 1825. – С. 361–363.
10. Морачевский Ф. «Первое мая», «Монастырь», «Дорога» // Украинский альманах. – Х., 1831. – С. 60–61, 111–113, 114.
11. Изъ харьковской литературной старины. Морачевский Ф. И. // г. Южный край. – Харків, № 6333, годъ девятнадцатый, 11 (23) червня 1899 р. – С. 2–3.
12. Науменко В. Ф. Морачевский и его литературная деятельность // Киевская старина. – Т. 79. – К., 1902. – Ноябрь. – С. 171–186; – Декабрь. – С. 459–479.
13. Самойленко Г. В. Пилип Морачевський – поет, драматург, перекладач. Ніжин, 1999. – 83 с.
14. Самойленко Г. В. Пилип Семенович Морачевський (до 200-ліття від дня народження педагога і письменника). – Ніжин, 2006. – 95 с.

15. *Сбитнев И. М.* Записки Ивана Матвеевича Сбитнева. Из времен учреждения на Волыни и Подолии, после восстания 1831 г., русских школ взамен польских // Киевская старина. – К., 1887. – Т. 17, февраль. – С. 294.

16. *Сперанский М. Н.* Один из учителей Н. В. Гоголя (И. Г. Кулжинский) / М. Н. Сперанский. – Нежин, 1906. – 82 с.

17. Управление Киевского учебного округа. Дело об открытии в округе светских учебных заведений взамен упраздненных римско-католических. Подлинны: рапорт Директора Луцкой Гимназии от 28 марта 1834 г. за № 138 и Подлинная Копия Журнала Педагогического Собрания оной Гимназии, 23 марта 1834 года, оставлены по приказанию Г. Попечителя в Канцелярии Его Пр-ва. – Центральный державный историчный архив Украины у м. Києві. – Ф. 707, оп.1, спр. 732.

18. Управление Киевского учебного округа. Отчеты о состоянии средних учебных заведений округа за 1833 г. [Луцкая Гимназия, Подольская Дирекция, Черниговская Дирекция и др.]. – ЦДАУК. – Ф. 707, оп.1, спр. 839 «а». – С. 90–116.

19. *Шевелив Б.* «Чумаки» Филимона Галузенка й справжній автор цієї поеми // За сто літ: матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття. – Х. – К. 1930. – Кн. 6. – С. 17–36.

УДК 82.929 Перетц В. М.

Лариса Рева,

наук. співробітник НБУВ,

канд. філолог. наук

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ВОЛОДИМИРА МИКОЛАЙОВИЧА ПЕРЕТЦА

У статті аналізується творчість В. М. Перетца. Він представлений як педагог-новатор, літературознавець, дослідник давньоруської писемності. Подається рецензія на його творчість з архівного фонду НБУВ його учня, професора Київського університету Олександра Назаревського.

Ключові слова: біографія, семінар, філологія, комісія, давнє письменство, В. М. Перетц.

Володимир Миколайович Перетц належить до тих видатних вчених, які зробили значний внесок в українську і світову філологічну науку*.

Сказати про те, що В. Перетц – непересічна особистість в українській культурі – замало. Вихованець Петербурзького університету, учень Олексія Івановича Соболевського і Олександра Миколайовича Веселовського, прибувши 1903 р. до Києва, уже був відомий як фахівець, автор фундаментальних досліджень з різних питань давньоруської літератури. З кінця 1890-х років він досліджував давньоруську писемність, давньоукраїнські, давньобілоруські та польські пам'ятки, російський та польський театр, драматургію, фольклор. У колі зацікавлень В. Перетца – російсько-українські культурні зв'язки, праці з джерелознавства,

* Перетц Володимир Миколайович (19.(31).01. 1870 р., м. Петербург – 24.09.1935 р., м. Саратов) – російський та український літературознавець, академік Петербурзької АН (з 1914) та АН УРСР (з 1919). Закінчив Петербурзький університет (1893). У 1903–1914 рр. – професор Київського університету. З 1908 р. В. Перетц – голова філологічної секції наукового товариства в Києві. Цього ж року він став дійсним членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові. Брав участь у заснуванні Української Академії наук (УАН) та написанні її статуту. Засновник і керівник семінару російської словесності у Києві та Петрограді.